

УДК 049.32 + 811.161.2'276.11(075.8)

МОВНИЙ ПОСТУП У ВИЩІЙ ОСВІТІ

З. Мацюк, Н. Станкевич. Українська мова професійного спрямування: Навчальний посібник. — К.: Каравела, 2006. — 352 с.

Навчальний посібник «Українська мова професійного спрямування», складається з шести розділів, розлогого вступу та додатків, призначених оптимізувати практичний перебіг навчального процесу. Структурно і за змістом він позитивно вирізняється з-поміж подібних видань, через що вже був перевиданий декілька разів. Відмінність, що становить перевагу рецензованої роботи, полягає в такому висвітленні матеріалу, яке дозволяє адаптувати його для викладання в досить різних професійних сферах завдяки широкому спектрові розглянутих тут теоретичних та практичних питань.

У вступній частині містяться відомості про мову як суспільне явище, її основні функції, структуру й системність. Вони описані досить широко і докладно, із залученням матеріалу різноманітних за походженням джерел — українських, неукраїнських, а також виданих за кордоном україністичних праць¹. Зазвичай ці праці не використовували у подібних виданнях, а в рецензованому посібнику це можна розглядати як інновацію.

Маловідомі донедавна інтерпретації мовного питання, подаються пруч із усталеними і добре відомими в Україні академічними підходами, які містяться у роботах В. Русанівського, Г. Півторака, В. Німчука, О. Тараненка. До огляду залучені й новітні академічні дослідження української мови, що стали відгуком на національне відродження України та її незалежність.

¹ Р. Смаль-Стоцький (Українська мова в Советській Україні. — 2-е вид. — Нью-Йорк ; Торонто ; Сідней ; Париж, 1969), О. Горбач (Засади періодизації історії української літературної мови й етапи її розвитку // Мовознавство : Доп. і повідомл. II Міжнар. конгр. україністів. — Л., 1993); Ю. Шевельов (Чому общерусский язык, а не виборуська мова? — К., 1994), Г. Грабович (The Poet as Mythmaker — Cambridge, 1988).

Добір джерел, на які покликаються автори у «Вступі», дозволяє читачеві створити чітке уявлення про місце української мови у науковому та суспільному житті, про її включеність у досить різні наукові дискурси, сприяє відчуттю об'єктивності представленої картини. Вступ цілком реалізує свою роль — зацікавити аудиторію, показати предмет вивчення всебічно — і як культурну цінність у історичній перспективі, і як національне надбання, вагоме для повсякденного існування соціально активного індивіда у сучасному суспільстві. Побудова курсу в такій перспективі є суголосною і розвиває концепцію, висунуту для викладання української мови як комунікативного засобу в діловій та професійній сферах В. Німчуком у роботі «Загальне мовознавство й лінгвоукраїністика на нефілологічних факультетах вузів // Проблеми утвердження і функціонування державної мови в Україні: *Матеріали міжнародної конференції 1996 року*. — К.: КМ Academia, 1998. — С. 144–145». Чітко структурована інформація вступу створює тверду основу для подальшого сприйняття матеріалу, викладеного в основних розділах. Висвітлення місця української мови серед інших мов світу, не тільки слов'янських, огляд історично вагомих умов і факторів її розвитку, вочевидь є привабливою властивістю книжки. Цьому сприяє і стиль авторів, позначений не «сухою академічністю», а — легкістю і жвавістю викладу та безумовно цікавими ілюстраціями.

Безпосереднє включення «мовної тканини високої якості» такого гатунку, як у творах Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Костенко поруч із цитованими в оригіналі віршами Янки Купали про українську мову якраз і «розріджує» академізм, створює відчуття її багатомірності. У той же час включення періодизаційних схем (зокрема О. Горбача, Ю. Шевельова) систематизує уявлення про мову в діахронії, надає більшої ясності класифікації діалектів та соціолектів, значення тих чи тих документів мовної політики, мовного планування — зокрема статей Конституції, — що вплинули або впливають на сучасний стан української мови. Відомо, що за умов диглосії викладання української мови як засобу професійного спілкування, — і поготів у негуманітарному середовищі, — періодично викликало сумніви щодо його доцільності.

Тому особливо слухними є відомості про так звані лексичні відстані між слов'янськими мовами (с. 13), а також між мовами Європи (с. 350). Корисність такої інформації для негуманітаріїв і для гуманітаріїв (а може й для філологів) є безсумнівною. Вона показує (при всій відносності квантитативного критерію в застосуванні щодо мови) ступінь самостійності, а відтак обґрунтовує доцільність вивчення української як самоцінного комунікативного засобу для професіоналів. Проте ця гомогенна інформація представлена розрізнено, частково у вступній частині (с. 13), яка не містить покликання на подальший виклад, частково у додатку (с. 350), останньому блоці рубрики «Зацікався!». Якби цей матеріал був представлений компактніше, то робота тільки виграла б.

Квантитативні характеристики застосовуються і у наступному розділі, де йдеться про те, «що в науково-технічному різновиді власне наукового підстилю емоційність є нульовою, а в науково-гуманітарному сягає 0,02 %». Дані наведені за статтею Г. М. Дядюри («Експериментальне дослідження функціонування образних засобів у науковому тексті» (с. 44). Беручи до уваги хиткість розмежування стильових категорій, про які йдеться, і величину — 0,02 %, — якою виражено ступінь їхньої емоційності, цей висновок здається не таким промовистим, як дані щодо лексичних відстаней. У цілому ж перелічені структурні елементи «Вступу» скомпоновані так вдало, що знімають традиційні незручні питання, і не відволікають увагу читачів від предмета вивчення.

Актуальність наукової дискусії проблеми суржику позначилася значною мірою на змісті першого розділу, присвяченого культурі мовлення. Оскільки у додатках вміщено цілий реєстр помилкового, а по суті суржикового слововжитку, то увага, приділена цьому явищу, здається дещо надмірною. Не безсумнівною видається і докладність обговорення у світлі прищеплення навичок культури мовлення та розвитку мовного смаку майбутніх фахівців. Крім того, неправильні форми наведені суцільним масивом у препозиції до правильних, що є відхиленням від методологічно доведеного порядку, коли першою подають правильну, рекомендовану форму, як це зроблено й самими авторами в інших частинах тексту (с. 133). Розташували цей блок яскравого ілюстративного матеріалу у додатках, автори досягли б стрункішого викладу, а також контрастнішого протиставлення суржику нормативним формам.

Перевагою посібника є висвітлення проблем культури усного ділового мовлення (с. 81–119), що відзначається повнотою характеристик цієї форми комунікації з огляду на якість усного мовлення, стрункий виклад орфоепічних, фонетичних, ситаксичних властивостей, рекомендованих для дотримання фахівцями у процесі спілкування. Практичні рекомендації роботи над цими характеристиками мовлення супроводжують докладні теоретичні коментарі, які, будучи не зовсім типовими для таких видань, становлять суттєву перевагу рецензованої роботи. Це відкриває читачеві не тільки перелік правил, але дає можливість відчувати їхню обґрунтованість, зрозуміти «логіку культури мовлення», стати співтворцем її, виробити власні смакові преференції. Навіть якщо йдеться про негуманітаріїв, то це позитивно впливає на краще засвоєння матеріалу, сприяє глибшому його осмисленню.

Третій Розділ «**Лексичні норми мови професійного спілкування**» висвітлює роль лексики у фаховому спілкуванні. Характеристики омонімів, синонімів, паронімів, абревіатур розкриті у різноманітних вимірах. Розглянуті вокабулярні типи з огляду на їхнє функціональне навантаження, структуру та походження створюють повноцінну картину ролі слова у діловій та навчально-науковій комунікації. Переважно це стосується традицій вибору слова з погляду його структури (сло-

во, компаунд, складне найменування, аббревіатура), стильової точності, милозвучності тощо. Особливо варто відзначити включення до кола традиційно розглянутих явища параномазії — інтенціонального зближення слів з метою породження «ритмозвукового образу, увиразнення, створення афоризму, каламбуру» (с. 158). Це новітнє явище лексичного розвитку належить до дуже актуальних, але ще мало описаних у методичній літературі.

У четвертому розділі, — **«Морфологічні норми мови професійного спілкування»**, — аналізовано кореляцію дотримання граматичної коректності й смислової точності тексту. Докладно розглянуто вплив відмінка та числа на стиль і характер мовлення категорій роду; розділ багато ілюстрований. В ньому подано повні лексичні парадигми, зокрема і таких одиниць, які зазнали категоріальної трансформації — субстантивованих прикметників, іменників — прізвищ чоловічого роду на **-ов, -ев, -ів (-їв), -ин (-їн)** (с. 185–186). Окрему увагу приділено морфологічним формам, які зазвичай становлять певні труднощі для мовців — ступені порівняння прикметників (с. 182), вживання відносних прикметників як таких, що «переважають у текстах ділового мовлення» (с. 184). Традиційно непростим є відмінювання числівників, особливо порядкових і складених форм кількісних. Цьому обґрунтовано приділено значну увагу і представлено зразки правильної словозміни та функціонування числівників у текстах; окремо розглянуто їхню сполучуваність із іменниками та парадигмальні зміни цих словосполучень. Специфіку узгодження складеного підмета із числівниковим складником логічно включено до теми наступного розділу, присвяченого синтаксису (с. 221–222), що додає характеристиці функціонування числівників завершеності. Для офіційно-ділового спілкування, мовлення фахівців у царині негуманітарних, особливо технічних наук, детальний розгляд цієї мовної категорії з чіткими теоретичними поясненнями і прикладами безумовно корисний.

П'ятий розділ — **«Синтаксичні норми мови професійного спілкування»** — також позначений раціональним поєднанням теоретичного викладу принципів синтаксичної побудови професійного тексту і промовистими ілюстраціями. Правила і закони побудови тексту викладені прозоро, логічно і вмотивовано. На спеціальну позитивну оцінку заслуговує ретельний огляд функціонування сполучників, які визначають національно-специфічну якість культури мови. У цьому контексті варто було розглянути і сполучник «та» в значенні «але» (с. 220), який тільки згадано у протиставній функції на початку розділу.

Останній, шостий, розділ рецензованої роботи присвячено писемній документації. Тут докладно описано якості сучасних ділових паперів, подано класифікацію за їхнім функціональним призначенням, наведено вельми повний перелік вживаних реквізитів. Відомості про види документів і вимоги до їхнього оформлення класифіковано з огляду на їхній зміст та з урахуванням зовнішніх параметрів. Як і у попередніх розділах рецензованої роботи, тут представлено солідну

кількість зразків ділової та навчальної-наукової документації із докладними коментарями щодо їх безпосереднього укладання. Це складає виняткову цінність рецензованого посібника, оскільки вповні задовольняє потреби читачів у оволодінні навичками грамотного складання найрізноманітнішої фахової документації. Разом із додатками, що ілюструють помилковий слововжиток, ця частина підручника виконує і довідкову функцію, підвищуючи його практичну ефективність.

Корпус прикладів сформовано з дуже різноманітного матеріалу, який характеризує мовний розвиток як у синхронії, так і в діахронії. Багато з них самі по собі є методично цінними — це корисні для майбутніх фахівців словникові статті, фрагменти документів, які за змістом також працюють на завдання посібника.

Уміщений наприкінці посібника пакет навчально-методичних матеріалів також позитивно вирізняє рецензовану роботу. Програма, плани практичних занять, орієнтовна тематика рефератів та перелік контрольних питань покликані систематизувати складові навчального процесу і оптимізувати його. За умови ретельнішого узгодження тем лекційних та практичних занять, ці методичні матеріали можуть правити за певну модель курсу української мови професійного спрямування на відповідних кафедрах.

Антоніна Березовенко (м. Київ)

Antonina Berezovenko (Kyiv)

THE LANGUAGE PROGRESS IN THE VEOM OF THE HIGH EDUCATION

Book review on: Z. Matsiuk, N. Stankevych. *Ukrayinska mova profesiynogo spryamuvannya: Navchl'nyi posibnyk/* — K.: Karavela, 2006. — 352 s.